

Jaana Laisi, Leena Helenius ja Mikaela Grotenfelt-Engren

Planetaarisen terveyden edistäminen edellyttää tieteidenvälisyyttä

Ajankohtaiset yhteiskuntaan kohdistuvat haasteet kuten sota, energiakriisi ja ruuhkautuvat päivystykset ovat kaikki erikokoisia osia laajemmasta kestävyyskriisistä. Eliölajien uhanalaistuminen, viljelysmaan köyhtyminen ja lisääntyvät äärisäät kuuluvat samaan kokonaisuuteen, joka uhkaa myös ihmisen terveyden ja hyvinvoinnin perustaa. Kestävyyskriisi koskettaa kaikkia ammattiryhmiä ja toimialoja, myös terveydenhuollon ammattilaisia ja sosiaali- ja terveydenhuoltoalaa. Vaikka kriisin eri osia ratkottaisiin pilkkomalla ja keskittymällä yhteen haasteeseen kerrallaan, kokonaiskuva on tärkeää pitää mielessä. Planetaarisen terveyden näkökulma tarjoaa tähän hyvän mahdollisuuden.

Kestävyyskriisin kaltaisille viheliäisille moniolotteisille ongelma-avyyhdeille on omanlaisiaan lähestymistapoja, jotka ovat tuttuja myös terveydenhuollon arkityössä (1,2). Yksittäisiin ilmiöihin ja osaongelmiin keskittyttäessä näiden väliset yhteydet ja keskinäisriippuvuudet voivat jäädä huomiotta, jolloin yhden ongelman ratkaisu voi poikia aivan uusia ongelmia toisaalta. Kokonaisuus on pidettävä mielessä, vaikka hetken aikaa keskityttäisiinkin akuuteimpaan haasteeseen, aivan kuten terveydenhuollon ammattilaiset tekevät työssään joka päivä. Viheliäisiä ongelmia ratkaistaessa riittää, että huomioidaan niiden kiireellisyys ja yhteydet systeemin toisiin osiin kokonaisuuden eri tasoilla liikkuessa, kohdataan ristiriitaisuutta ja tiedon epävarmuutta avoimesti ja säilytetään valmius arvioida tilannetta uudelleen ja korjata tarvittaessa suuntaa (2). Kun yksittäisten ilmiöiden sijaan huomioidaan kokonaisuus, voidaan todeta esimerkiksi hömötiaisen uhanalaistumisen ole-

van osa laajempaa elinympäristöjen monimuotoisuuden kaventumista, joka vaikuttaa myös ihmisen terveyteen (3).

Kestävyyskriisin kokonaisuuden taustalla on tunnistettavissa käsitys ihmisestä muusta luonnosta ja jopa luonnon kokonaisuudesta irrallisena (4). Tavoitellessamme kestävyyskriisin ratkaisuja meidän tulisi vahvistaa ymmärrystä ihmisestä, ihmiskunnasta ja yhteiskunnistamme erottamattomana osana luonnon kokonaisuutta (5). Lääketieteen ja terveydenhuollon piirissä tämä voi tarkoittaa monien eri tasojen ratkaisuja stressin hallintaan kirjoitetuista metsäresepteistä vastuullisiin hankintoihin sekä lääkkeiden ja hoitojen ympäristövaikutusten pienentämiseen. Myös luontosuhteen merkityksen tunnustaminen ihmisen hyvinvoinnin taustalla on keino kestävyiden edistämisessä (6).

Suomessa lääkärin ja muiden terveydenhuollon ammattilaisten kuulee harvoin nostavan esille terveyden ja hyvinvoinnin näkökulmaa ympäristönsuojeluun liittyvässä keskustelussa ympäristöterveyttä laajemmin. Ympäristöjä on toki suojeltava niiden itsensä takia, mutta myös ihminen on osa näitä suojeltavia ympäristöjä, eikä ihmistä kannata pyrkiä näistä erottamaan. Ihmisen terveys on riippuvainen monimuotoisista elinympäristöistä, suhteellisen vakaasta ilmastojärjestelmästä ja muista ekosysteemipalveluista, kuten puhtaasta vedestä, ilmasta ja maaperästä. Koska muun luonnon hyvinvointi kulkee käsi kädessä ihmisen hyvinvoinnin kanssa, terveydenhuollon ammattilaisilla olisi paljon annettavaa myös terveydenhuoltoon laajempaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Lisäksi ammattilaiset voisivat

Lääkäreillä on hyvät mahdollisuudet osallistua kestävyyskriisin ratkaisuihin

meidän tulisi vahvistaa ymmärrystä ihmisestä, ihmiskunnasta ja yhteiskunnistamme

puhua ihmisen terveyden ja ympäristön välisen yhteyden puolesta myös yksittäisten potilaiden kohdalla heidän oman terveytensä edistämisen vuoksi.

Terveydenhuolto kohtaa kestävyyskriisissä uusia haasteita, kun elintasosairaudet lisääntyvät, uusia tauteja ilmaantuu ja samalla yhteiskunnan huoltosuhde heikkenee yhä. Miten voimme edistää ihmisen terveyttä planetaarisissa rajoissa ja muuttuvissa olosuhteissa? Yksi vastaus voisi olla tieteidenvälinen yhteistyö, jossa ihmisen terveyttä ja hyvinvointia käsitellään laajasti monien alojen linssien läpi. Kestävyyskriisin syiden ja seurausten hahmotus voi kaventua, jos nojataan vain yksittäisten tieteenalojen tarkastelutapoihin. Kokonaisuuden tarkasteluun tarvitaan aiempaa laajempaa ja syvempää yhteistyötä ja tieteidenvälisiä keinoja (4,7). Muiden tieteenalojen ymmärrys on tervetullutta terveydenhuollon kestävyystoimiin, samoin kuin terveydenhuollon asiantuntijoiden osaaminen on tarpeen kestävyys edistämässä muilla yhteiskunnan aloilla.

Planetaarinen terveys on tieteidenvälinen keino tarkastella ihmisen yhteyttä muuhun luontoon ja hakea uusia systeemisiä ratkaisuja tulevaisuuden haasteisiin kaikilla yhteiskunnan tasoilla (8). Moniulotteisen ja lukuisia vuorovaikutuksia sisältävän kokonaisuuden luonteen vuoksi ratkaisut ja toimet näyttäytyvät erilaisina kokonaisuuden eri tasoilla ja osissa. Planetaarisen terveyden toteutumiseksi tarvitaan yhtäaikaista ja samansuuntaista toimenpiteitä yksilö- ja systeemitasolla kuten esimerkiksi sauttomuuden edistämässä on tehty.

Tähän teemanumeroon on koottu artikkeleita planetaarisen terveyden aihepiiristä, ja kir-

joittajakunnassa korostuu lääketieteen rinnalla monitieteinen ääni. Artikkeleissa esitellään planetaarisen terveyden kokonaiskenttää sekä aiheen sisältöjä ja ratkaisuja lähempää potilastyön arkea. Tarve terveydenhuollon ammattilaisten ja lääketieteen asiantuntijoiden osallisuudelle kestävyys edistämiseksi nousee esiin teemanumeron kaikissa teksteissä.

Kestävyyskriisin ratkaisemiseksi on uskallettava ylittää totuttuja tieteenalojen rajoja, hakea uusia yhteyksiä ja kumppanuuksia sekä kohdata lääketieteessä ja potilastyössä tuttu tiedon epävarmuus. Toivoa ja toimintakykyä tarvitaan myös hankalimpina aikoina. ■

JAANA LAISI, LT, LuK (ympäristötieteet, tutkija)
Helsingin yliopisto, vastuullinen johtaja
HUMUS – Terveydenhuolto rakentamassa
kestävää tulevaisuutta -tutkimushanke

LEENA HELENIUS, FM, kestävyystieteen vaitöstudkija
Helsingin yliopisto, HUMUS – Terveydenhuolto
rakentamassa kestävä tulevaisuutta -tutkimushanke

MIKAELA GROTEFELT-ENEGREN, Terveydenhuollon erikoislääkäri, tutkija,
Helsingin yliopisto, HUMUS - Terveydenhuolto
rakentamassa kestävä tulevaisuutta -tutkimushanke

SIDONNAISUUDET

Jaana Laisi: Luento-/asiantuntijapalkkio (HUS), hankkeet (Lääkärin Sosiaalinen vastuu ry:n hankkeet: ”Ympäristöystävällisyys osana neuvolan arkea” (2020–21) ja ”Kestävä hyvinvointi lapsiperheissä” (2021–2022)), muut sidonnaisuudet (Ilmastolääkärit-verkosto)

Leena Helenius: Hankkeet (Lääkärin Sosiaalinen vastuu ry:n hankkeet: ”Ympäristöystävällisyys osana neuvolan arkea” (2020-21) ja ”Kestävä hyvinvointi lapsiperheissä” (2021–2022))

Mikaela Grotenfelt-Enegren: Luento-/asiantuntijapalkkio (Orion, HUS), luottamustoimet (Samfundet Folkhälsan, Finska Läkaresällskapet rf), hankkeet (Lääkärin Sosiaalinen vastuu ry:n hankkeet: ”Ympäristöystävällisyys osana neuvolan arkea” (2020-21) ja ”Kestävä hyvinvointi lapsiperheissä” (2021-2022)), muut sidonnaisuudet (Ilmastolääkärit-verkosto, LSV ry:n Ympäristöjaosto)

KIRJALLISUUTTA

- Rittel HW, Webber MM. Dilemmas in a general theory of planning. *Pol Sci* 1973;4:155–69.
- Ison R. *Systems Practice: How to act in situations of uncertainty and complexity in a climate-change world*. Lontoo: Springer London 2010, s. 3–28.
- Aivelo T, Lehtimäki J. Luonnon monimuotoisuus edistää kansanterveyttä. *Duodecim* 2021;137:2135–41.
- Biodiversity and climate COPs. *Nat Sustain* 2022;5:1001. <https://doi.org/10.1038/s41893-022-01031-2>
- Haverinen R, Mattila K, Neuvonen A, ym, toim. Ihminen osana elonkirjoa - Luontosuhteet, luontokäsitykset ja sivistys kestävyyskriisin aikakaudella. Sitra julkaisut 9.12.2021. <https://www.sitra.fi/julkaisut/ihminen-osana-elonkirjoa/>
- Barragan-Jason G, de Mazancourt C, Parmesan C, ym. Human-nature connectedness as a pathway to sustainability: A global meta-analysis. *Conservation Letters* 2022;15:e12852.
- Willamo R, Helenius L, Holmström C, ym. Learning how to understand complexity and deal with sustainability challenges – a framework for a comprehensive approach and its application in university education. *Ecol Modelling* 2018;370:1–13.
- Hälonen JI, Erhola M, Furman E, ym. The Helsinki declaration 2020: europe that protects. *Lancet Planetary Health* 2020;4:e503–5.